

Eenzaam ligt de kerk ten westen van de stad Groningen. Omgeven door enkele verspreide boerderijen, op een lage wierde in het open weidelandschap. In zijn bekende gedicht *Kerkje van Fransum* uit 1995 noemde C.O. Jellema de kerk 'Stille klankkast voor buiten, voor grutto's in juni, het loeiende melkvee bij 't hek – zo gesloten'. De lege kerk riep bij hem vragen op over het bestaan van god, met kleine letter g. Want als je een hoofdletter schrijft 'lijkt het net of je weet wie je bedoelt'. Aldus Jellema. Niet alleen deze dichter liet zich inspireren door de kerk van Fransum. Henk Helmantel heeft in 1979 de preekstoel op het schildersdoek vastgelegd. En even ten zuiden van de wierde bouwde een plaatselijke boer het Kerkje van Harkema.

Architectuur

Waarschijnlijk is de wierde vanaf de vroege middeleeuwen voortdurend bewoond geweest, maar de oudste vermelding als 'Franchim in Hunesgonia' stamt uit 1285. Op dat moment stond de kerk er al. Het twee traveeën lange schip, de westwand uitgezonderd, dateert uit het begin van de 13^e eeuw. De dikke muren van dit bouwdeel zijn sober en onversierd. De vorm van de vensters in de zuidwand kwam tot stand tijdens de restauratie; een laatromaans venster met een flauwe spitsboog bleef aan de noordzijde bewaard. In de eerste helft van de 16^e eeuw werd de oorspronkelijke, vermoedelijk rechte koorsluiting vervangen door een driezijdig gesloten koor in laatgotische stijl. De kerkruimte had van meet af aan een vlakke balkenzoldering en de kerk heeft nooit een toren gehad. De 17e-eeuwse dakruiter met achtkantige lantaarn wordt in het interieur geschraagd door een robuuste balkenconstructie, een zogenaamde standvink.

Geschiedenis

De middeleeuwse geschiedenis van Fransum was nauw verweven met het nabijgelegen klooster Aduard, gesticht in 1192. Zo organiseerden de monniken de waterhuishouding rond het eiland Middag, waarop Fransum is gelegen. Van de grond in het kerspel was ongeveer 90% eigendom van de abdij. De lage zijvensters in de noord- en de zuidwand van het schip herinneren aan twee zijaltaren, een opmerkelijk gegeven in een gemeenschap van enkele tientallen gelovigen. Aan de middeleeuwse eredienst herinneren verder de zandstenen koordrempel en twee muurnissen in het koor. De noordelijke was in gebruik als sacramentsnis en de zuidelijke als piscina.

Interieur

De vloer is met plavuizen belegd onder een traditioneel blauwgroen geverfde houten balkenzoldering. De enige middeleeuwse preekstoel van baksteen in Nederland, en waarschijnlijk zelfs in heel Europa, staat in Fransum. Vermoedelijk ontstond de preekstoel aan het begin van de 16^e eeuw. Op deze relatief late datering wijst ook de plaatsing half voor het zuidelijke lage venster: kennelijk kwam de preekstoel op de plaats van een afgebroken zijaltaar. De vierzijdige kuip loopt naar beneden taps toe en rust op een sierlijk zandstenen zuiltje met een laatromaans kapiteeltje uit circa 1300. Deze zou afkomstig zijn uit het klooster Aduard, maar waarom het daar 'over' was, is niet bekend.

Overdracht

Aan het begin van de twintigste eeuw was de kerk ernstig in verval geraakt. In 1933 werd overwogen om het gebouw af te breken en over te dragen aan het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. Mede na verzet van Jhr. Rhijnvis Feith bleef de kerk behouden en tussen 1948-50 volgde een omvattende restauratie. Onder meer de vermolmd geraakte banken werden toen verwijderd. In 1971 kwamen beheer en gebruik van de Fransumer kerk in handen van de Vroedschap Fransum, die er nog altijd de scepter zwaait. In 1979 volgde de overdracht aan de Stichting Oude Groninger Kerken.